

Vi gör studier möjligt.

Varför tveka att ta studielån?

– Studerande med utländsk bakgrund förklarar

CSN, Rapport 2018: 4

Varför tveka att ta studielån? Studerande med utländsk bakgrund förklarar

Centrala studiestödsnämnden (CSN) 2018

Producent	CSN 851 82 Sundsvall 060-18 60 00
Medverkande	Ahmed Altaie, praktikant, Mittuniversitet Sara Pjanic, praktikant, Mittuniversitetet Per Viklund, utredare, CSN, Enheten Kunskap om studiestödet
Förfrågningar	Per Viklund, e-post: Per.Viklund@csn.se

Innehåll

Sammanfattning	4
1. Introduktion	5
1.1 Syfte och frågeställningar	6
1.2 Metod och material	6
1.3 Disposition	7
2. Studiestödet och studerande med utländsk bakgrund: undersökningens resultat	8
2.1 Brist på kännedom om samhället och svaga språkkunskaper	8
2.1.1 CSN kan upplevas som främmande.....	9
2.1.2 Språksvårigheter	10
2.2 Oro för framtiden	11
2.3 Kulturella faktorer spelar in.....	12
2.3.1 Uppfattning om skuld.....	12
2.3.2 Ekonomi inom familjen	13
2.3.3 Uppfostran: att lära sig värden och normer.....	15
2.4 Religiösa faktorer.....	16
2.5 Skillnad mellan första och andra generationens invandrare.....	17
3. Varför tveka att ta studielån? Diskussion	20
Referenser	23
Bilaga: Intervjuguide	25

Sammanfattning

Ett av målen med det svenska studiestödet är att det ska verka rekryterande för både kvinnor och män och därmed bidra till ett högt deltagande i utbildning. Studiestödet ska också utjämna skillnader mellan individer och grupper i befolkningen för att på så sätt bidra till ökad social rättvisa.

I en tidigare rapport som CSN publicerat, visas att studerande med utländsk bakgrund i lägre utsträckning tar studielån än andra studerandegrupper. Denna rapport handlar om några tänkbara orsaker till detta.

Resultatet från 20 intervjuer med studerande med utländsk bakgrund visar att det är särskilt tre faktorer som ligger till grund för varför studerande med utländsk bakgrund tvekar att ta studielån: (i) bristande kännedom om samhället, (ii) språksvårigheter och (iii) kulturella normer.

Bristande kännedom om samhället handlar om kännedom om hur det svenska samhället är organiserat, inklusive CSN och studiestödet. Studerande som saknar tillräcklig kunskap om viktiga samhällsinstitutioner får det svårare att förhålla sig till dem och de tjänster de erbjuder, till exempel att finansiera studierna genom studiemedel. Frånvaron av sådan kunskap kan istället skapa bristande tilltro till studiestödet och oro inför framtiden som gör att de överväger andra finansiella lösningar.

Relaterad till denna faktor är språksvårigheter. Behärskar man inte språket blir det svårare att förstå hur samhällets olika funktioner och organisationer arbetar. Det blir också svårare att ta till sig information och kommunicera med andra.

Har man svårt att behärska landets språk leder detta ofta till oro för framtiden som har betydelse för hur studiestödet används. Man kan få svårt att få en anställning om språket sviktar. Det kan bli svårt att klara arbetsgivarens och arbetets olika krav. Dessutom kan problem med att få och behålla en anställning ge låg och osäker inkomst, vilket i sin tur kan leda till svårigheter att återbetala eventuella studielån. Allt detta skapar osäkerhet och oro för framtiden som även kan ge en känsla av att man inte har kontroll över sitt liv. Att ge sig in i ett låntagande blir därmed för många ett riskfyllt företag, där det minst riskfyllda är att inte ta lån alls.

Även kulturella faktorer kan påverka användningen av studiestödet. Studerande med utländsk bakgrund kan ha en annan syn på ekonomi än andra grupper, vilket i sin tur påverkar hur man ser på det svenska studiestödet. Det kan exempelvis handla om att låntagande gör att man inte upplever sig som självständig. Av det skälet bör man undvika att ta studielån för att inte bli bunden och beroende.

Andra kulturella faktorer som kan påverka låntagande bland studerande med utländsk bakgrund är religion. Inom islam är det förbjudet att ta lån med ränta, vilket kan påverka hur vissa individer ser på och använder studielånet.

1. Introduktion

En av CSN:s övergripande uppgifter är att följa och analysera de studerandes ekonomiska och sociala situation för att säkerställa att myndigheten har god kunskap inom området.¹ Denna undersökning ligger inom ramen för detta uppdrag och fokuserar studerande med utländsk bakgrund² och deras förhållande till studiestödet.

Ett av de politiska målen med studiestödet är att det ska verka rekryterande för både kvinnor och män, det vill säga att studiestödet ska motivera individen att utbilda sig. På så sätt förväntas studiestödet bidra till högt deltagandet i utbildning. Studiestödet ska också utjämna skillnader mellan individer och grupper i befolkningen för att på så sätt bidra till ökad social rättvisa.³

Tidigare rapporter från CSN visar att studiemedlens rekryterande effekt är mycket stabil över tid. Det finns dock skillnader mellan olika studerandegrupper. Kvinnor upplever i något större utsträckning att studiemedel är rekryterande än män. Även äldre upplever studiemedlen rekryterande i högre grad än yngre.⁴ När det gäller studerande med utländsk bakgrund upplever de att studiemedlen är rekryterande i ungefär lika stor utsträckning som den totala gruppen studerande.⁵ Däremot är lånebenägenheten hos studerande med utländsk bakgrund betydligt lägre än för övriga studerande.⁶

Att studerande med utländsk bakgrund väljer att ta studielån i lägre utsträckning än andra grupper kan påverka rekryteringsmålet, det vill säga att man väljer bort möjligheten att utbilda sig. Följdverkningar av detta kan leda till ökade sociala orättvisor mellan studerandegrupper med utländsk bakgrund och andra. Det finns därför särskild anledning att söka fördjupad kunskap om detta.

Det ska emellertid noteras att CSN under senare tid arbetat med ett kundanpassat utvecklingsarbete, där även studerande med utländsk bakgrund varit i fokus. Bland annat har delar av CSN:s nya webbplats översatts till fler än 20 olika språk. Informationsmaterial finns också numera tillgängligt på upp till 12 språk. Andra exempel på sådana insatser är att den nya webbplatsen planeras få en särskild ingång för utländska medborgare. Samverkan med andra myndigheter i utvecklingsfrågor riktade till utländska studerande fortgår också kontinuerligt, liksom samverkan med vägledande personal vid skolor och andra personalgrupper som har direktkontakt med våra kunder.⁷

¹ 5 § förordning 2017:1114 med instruktion för Centrala studiestödsnämnden

² Studerande med utländsk bakgrund definieras som personer födda utomlands eller studerande som är födda i Sverige, men har två föräldrar som är födda utomlands CSN/SCB, (2017b), sid 11.

³ Proposition 2017/18:1, sid 17.

⁴ CSN (2018), sid 42.

⁵ Om man själv invandrat är siffran 45% (dvs. respondenterna har svarat att man inte eller troligen inte skulle studera om statliga studiemedel inte fanns), om båda föräldrarna invandrat, men inte den studerande själv, 39%, om båda föräldrarna och den studerande själv invandrat, 46%. För den totala gruppen studerande är siffran 48%. Källa: Ej tidigare publicerade data från undersökningen ”Studerandes ekonomiska och sociala situation 2017”.

⁶ Av gruppen inrikes födda studerande med två inrikes födda föräldrar är det 74 procent som tar studielån, medan för studerande som är utrikes födda är det 50 procent. CSN (2017a), sid 7.

⁷ CSN. (2017c), sid 3.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna undersökning är att beskriva och analysera hur studerande med utländsk bakgrund uppfattar och använder det svenska studiestödet. Frågeställningar att besvara är:

- Vilka faktorer formar synen på studiestödet i Sverige för studerande med utländsk bakgrund?
- Varför väljer vissa studerande med utländsk bakgrund att inte ta studielån?

1.2 Metod och material

Rapportens empiriska material består av 20 semi-strukturerade intervjuer.⁸ Att en intervju är semi-strukturerad innebär att förberedda intervjufrågor styr intervjun, men att den som intervjuar vid behov kan ställa följdfrågor.⁹ På detta sätt kan den som intervjuar nå fördjupad kunskap som inte nås med andra metoder som till exempel enkät.

Vid genomförandet av sådan intervju anpassas frågorna till respondentens bakgrund, miljö och situation.¹⁰ En semi-strukturerad intervju ger även respondenten tid att fritt reflektera över frågorna.¹¹

Respondenterna har rekryterats genom en enkät som genomförts av CSN. I slutet av enkäten frågades om det fanns intresse av att bli intervjuad av CSN i ett senare skede. Ett hundratal studerande anmälde sitt intresse. Samtliga 20 som kontaktades hade utländsk bakgrund och valde att ställa upp för en intervju. Kriteriet för urval var studerande med svenskt studiestöd, med utländsk bakgrund och studerade på komvux, universitet eller högskolor i Sverige samt utlandet under höstterminen 2017. Anledningen till att studerande i utlandet är med i denna undersökning är för att kunna belysa olika aspekter av studiestödets rekryterande effekter som kan ha med geografiska och kulturella faktorer att göra. Intervjuerna har först spelats in, för att sedan transkriberas.

De intervjuer som genomförts har varit mellan 15 till 20 minuter långa. Respondenternas åldrar varierar mellan 20 till 43 år. De har kunnat välja att intervjuas på svenska, engelska, arabiska eller serbokroatiska. I två fall har intervjun gjorts på respondentens modersmål (arabiska), för att sedan översättas till svenska. I övriga fall

⁸ För att nå bra resultat med intervjuarbetet har en deontologisk etik tillämpats vid intervjuerna. Det innebär att relevanta regler och normer kopplade till intervjumetoden har tillämpats, bl.a. forskningsetiska regler om anonymitet.

⁹ Dalen. (2008), sid 31, se Ahrne & Svensson. (2011), sid 28.

¹⁰ Brinkmann & Kvale. (2009), sid 206.

¹¹ Esaiasson m.fl. (2015), sid 258-259.

gjordes intervjun på svenska. De intervjuade har haft studiemedel i form av både bidrag och lån eller enbart bidrag från CSN vid tidpunkten för intervjuerna. Intervjuerna genomfördes mellan den 21 november och den 8 december 2017.

Den analysmetod som använts i denna studie är en tematisk analys. En tematisk analys innebär det insamlade materialet organiseras och struktureras i förhållande till de teman som framträtt i intervjuerna.¹² Dessa teman redovisas i resultatdelen i rapporten.

1.3 Disposition

Rapporten är indelad i tre kapitel. Det första kapitlet innehåller en introduktion och bakgrundbeskrivning till ämnet samt en redogörelse för vad rapporten ska handla om och hur vi har gått till väga. Det andra kapitlet presenterar undersökningens resultat. Det sista kapitlet i rapporten är en slutdiskussion. Där diskuteras faktorer som kan tänkas påverka lånebenägenheten och synen på studiestöd hos studerande med utländsk bakgrund.

¹² Dalen. (2008), sid 81-82.

2. Studiestödet och studerande med utländsk bakgrund: undersökningens resultat

I detta kapitel presenteras och analyseras undersökningens resultat. Materialet har strukturerats efter några framträdande teman. Den övergripande frågeställningen är: Varför tvekar studerande med utländsk bakgrund att ta studielån? I denna inkluderas såväl faktorer som påverkar synen på studiestödet som förklaringar till varför studerande med utländsk bakgrund väljer att inte ta studielån.

Det ska också noteras att respondenterna ibland sätter likhetstecken mellan CSN och studiestödet, det vill säga att de blandar samman organisationen CSN och studiestödet som sådant. Resultatet av detta blir att det är en viss osäkerhet i hur svaren ska tolkas.

2.1 Brist på kännedom om samhället och svaga språkkunskaper

Först något om sammanhanget: Det speciella med vår grupp är deras bakgrund. För en del av våra respondenter handlar det om att lämna sitt gamla hemland för att söka ny tillvaro i Sverige. Att integreras in i det svenska samhället är ofta en svår process för den som invandrar. Det är många faktorer som spelar in. Först och främst kommer de studerande till ett främmande land där både språk och kultur är annorlunda jämfört med vad de är vana vid. När någon ställs inför saker som är främmande, skapas en osäkerhet inom individen som kan bli ett hinder för att integreras in i samhället. Skulle det saknas viktig kunskap inom vissa områden hos myndigheter och organisationer, kan det leda till att individen får bristfällig information och därför går miste om viktiga förmåner i samhället. Ett exempel på detta kan vara att studerande med utländsk bakgrund får begränsad information om de förmåner för studerande som CSN erbjuder när de kommer till Sverige och att de ibland kan ha svårt att själv söka och tillgodogöra sig informationen. Nedan behandlas några av deras synpunkter på information om studiestödet och hur språksvårigheter kan vara ett hinder.

2.1.1 CSN kan upplevas som främmande

Om något vi ställs inför är helt nytt för oss kan det upplevas som främmande och ibland till och med skrämmande. Har vi däremot erfarenhet av något liknande sedan tidigare blir reaktionen ofta inte lika dramatisk. En av respondenterna menar att en myndighet som CSN kan upplevas som främmande, vilket förklaras på följande vis:

I mitt hemland finns inget CSN eller lån. För mig var det nytt att veta att man kan låna från staten för att finansiera sina studier. För mig blev frågan, vad är detta? Dom yngre kanske inte ens vågar ta CSN-lån för de kanske aldrig har amorterat något och de vet inte vad det innebär att ta lån. Beroende på bakgrund, kunskap och ålder kan det vara jättestora skillnader.

I vissa länder, noterar respondenten, finns det ingen motsvarighet till CSN som organisation och därför har en del svårt att förstå vad myndigheten är och hur studiestödet fungerar. I citatet ovan uttrycks tanken om att det faktiskt är möjligt att låna pengar från staten och detta gör att en del personer blir förvånade och osäkra om att ta lån. Respondenten gör även skillnad mellan äldre och yngre studerande, där denne menar att bristen på förståelse om vad studiestödet är, även kan bero på att några inte förstår innebörden av att ta lån när de är i yngre åldrar. Den intervjuade är 36 år gammal och har erfarenhet av lån och amortering sedan tidigare. Vid en senare del i intervjun ställs frågan om vad respondenten tycker om organisationen CSN och svaret blir kort att den är bra, men respondenten ifrågasätter om det (studiestödet) verkligen fungerar, samt hur hållbart det egentligen är. Detta kan tyda på att respondenten har en viss misstro till CSN:s förmåga att administrera studiestödet och studiestödsystemet som sådant.

En annan av de intervjuade har mött en liknande motsvarighet till CSN i sitt hemland. Respondenten har därför en mer positiv inställning till tanken om svenska studiemedel än den föregående och svarar på följande vis:

Jag tycker att det här med lån och bidrag är jättebra och det hjälper. Varför svenskar tar mer lån är för att de har mer kunskap om deras hemland. Exempelvis i mitt hemland har vi inte studiebidrag förrän man kommer in på högskolan. Det är bara studenter med absolut högsta betyg som får studiemedel. Du måste ha högsta betyg hela tiden. Det är inte så mycket av vad vi har i Sverige, det är mycket mindre. Jag skulle tro att det kanske är mellan 20-30% av den summan man får i Sverige, det är enorm skillnad. Skillnaden är att beloppet är mindre och i mitt hemland är det också jättesvårt att få studiemedel. Jag har själv gått i skolan där, jag vet hur det är.

Respondenten har en positiv syn på svenska studiemedel. Dock förklarar denne att i hemlandet är det endast studerande med de bästa betygen som får chansen till statligt studiestöd. I detta kan vi se en ideologisk skiljelinje jämfört med svensk välfärdspolitik och regeringens mål med studiemedlen. I Sverige är den politiska viljan att nå

social rättvisa mellan grupper i samhället, medan i respondentens hemland riktas studiestödet till toppstudenter.

2.1.2 Språksvårigheter

Som nyanländ i Sverige finns möjlighet till utbildning i det svenska språket. Detta ges i form av Svenska för invandrare (SFI). Personer som kommer till Sverige som flyktingar måste läsa SFI för att enklare och på ett mer effektivt sätt integreras i det svenska samhället. Trots detta har många av våra respondenter påpekat att de har svårt att förstå språket.

En av respondenterna flydde kriget i Syrien och kom till Sverige 2014. Respondenten berättar om sin juridikexamen från ett universitet i hemlandet och att intyg för utbildningen gick förlorade under flykten till Sverige. Idag studerar respondenten till barnskötare genom ett program på komvux. Frågan ställs om vad denne tycker om studielånet och respondenten svarar på följande vis:

För oss nya i Sverige är det svårt att förstå vad lånepengar är och hur man betalar tillbaka lånepengar. Man har inte lärt sig hur landets system fungerar. Vi nyanlända kämpar extra för att lära oss språket och komma in i samhället. Det känns som att vi ligger efter på grund av detta. Vi ligger efter i information om språk, kultur och kunskap om samhället. Det är svårt att leva ett vanligt liv när man måste börja om från noll.

Personen i fråga lägger mycket tyngd på språksvårigheter som gör att respondenten ”ligger efter” med att förstå hur samhället fungerar. Respondenten förstår inte helt informationen om studielån och hur det ska betalas tillbaka eftersom man är ny i landet. När frågan ges om respondenten hade kunnat tänka sig att ta CSN-lån blir svaret följande:

Jag vill inte ha skulder. I och med att jag är i ett land där jag inte kan språket så bra blir det jättesvårt för mig att få ett jobb. Jag kanske kan få jobb som vikarie men det är ju inte så jättemycket timmar. Har jag liten inkomst kan jag ju inte betala tillbaka lånet, det blir svårt.

Språksvårigheterna hos respondenten skapade inte bara oro för studierna utan även för hans framtida yrkeskarriär. Här finns en rädsla att inte få en anställning som ger inkomst att återbetala ett eventuellt studielån. I stället är valet att inte ta studielån. Längre fram i intervjun säger respondenten att språksvårigheter gör att denne inte är medveten om hur återbetalning av ett studielån går till. Denne kände inte heller till möjligheterna att få en betalningsplan. Respondenten visste heller inte att man inte behöver betala hela summan vid ett och samma tillfälle.

2.2 Oro för framtiden

Den studerande har ofta ett mer eller mindre uttalat mål för studierna. Många väljer att studera ämnen eller program de är särskilt intresserade av. Ett annat vanligt motiv är att man vill säkra sin position på arbetsmarknaden.¹³ För att klara av sina studier måste de studerande kunna försörja sig. Många av de studerande i Sverige idag finansierar sina studier genom studielån och det innebär även att de måste betala tillbaka lånet efter avslutade studier.

Inom vissa yrkesområden är konkurrensen om jobben högre än i andra områden. Detta kan leda till att vissa upplever oro om vad som ska hända efter avslutade studier. Några av respondenterna berättar att de upplever oro för framtiden av olika anledningar. En anledning förklarar en av respondenterna på följande vis:

Allt beror på hur mycket man kommer att tjäna. Jag menar, om man väljer ett yrke där det är svårt att få jobb så kan man bli orolig ibland.

Respondenten blir orolig över hur framtiden kan komma att se ut. Denne förklarar att ju längre man har kommit med sin utbildning, desto större blir oron över vad man ska arbeta med efter avslutade studier. Får man inget jobb kan man heller inte betala tillbaka sin studieskuld till CSN.

En annan respondent beskriver sin oro för framtiden genom att tvivla på om studierna kommer att klaras av. Respondenten förklarar det på följande vis:

Först och främst är man rädd för att man inte ska klara utbildningen och då måste man ändå betala tillbaka. Det finns den rädslan. För mig handlar oron om att jag inte ska hinna. Jag läser en kurs på 10 veckor. Man blir rädd för att CSN ska kalla tillbaka pengarna. Men jag måste ändå försöka klara mig.

Respondentens oro handlar inte bara om möjligheten till arbete efter avslutade studier, utan oron handlar mer om pressen att inte hinna med att läsa de poäng som behövs för att få studielån från CSN. Om respondenten inte klarar av sin utbildning måste utbildningen pausas till nästa kurstillfälle. De studielån som har tagits under tiden måste betalas tillbaka och nästa gång den studerande ska påbörja kursen igen har man inga studiemedel att tillgå. Man får vänta tills de poäng som krävs uppnåtts.

Oron över framtiden kan alltså se ut på olika sätt. Antingen handlar det om oro över framtida arbete, oron över att inte nå upp till de krav som ställs för att fortsättningsvis få studiemedel eller oro över att inte klara av sina studier överhuvudtaget.

Språksvårigheter, som behandlades i föregående avsnitt, kan även skapa oro. Klarar den studerande inte av sina studier kommer denne inte heller kunna få ett jobb

¹³ Se t.ex. CSN (2017b), sid 44.

eftersom bristande språkkunskaper sätter stopp. Respondenten beskriver detta på följande vis:

Man är rädd för det nya samhället på grund av språket. Man kan inte smälta in i samhället till 100 %. Om jag inte kan svenska kan jag inte läsa och kan jag inte läsa så kan jag inte klara min utbildning fullt ut. Men vem vill heller anställa mig när jag inte kan så bra svenska?

I centrum står återigen språksvårigheterna. Respondenten är orolig både över att klara utbildningen och för framtida arbetsmöjligheter. Svårigheter i det svenska språket gör att respondenten upplever en dubbel oro, först över sina studier, men även över hur det ska gå att etablera sig på arbetsmarknaden. Respondentens oro inför framtiden gör att denne försöker undvika att ta studielån. Denne menar att om det inte går att säkra en inkomst, går det heller inte att återbetala studielånet när det är dags. Respondenten är också orolig över de framtida studieskulden som kanske inte kan betalas och som sedan hamnar hos Kronofogden med allt vad det medför som exempelvis betalningsanmärkning.

2.3 Kulturella faktorer spelar in

Att integreras i det svenska samhället handlar inte bara om att lära sig språket. Som ny i Sverige får alla också lära känna en ny kultur som ofta upplevs främmande. Det är mycket som är ovant. De kulturella skillnaderna kan exempelvis innebära att det finns andra uppfattningar om saker och ting än vad man är van vid. Att leva i och försöka anpassa sig till en främmande kultur som en person inte är van med, kan även skapa en känsla av utanförskap. Som ung människa saknar man också erfarenheter av andra kulturer att jämföra med. De kulturella skillnader som går att utläsa av respondenternas svar är knutna till att ta lån och är relaterade till uppfattningar om skuld, familjegemenskap och uppfostran.

2.3.1 Uppfattning om skuld

En av respondenterna uttrycker att studerande med utländsk bakgrund kan ha en annorlunda uppfattning om skuld än den gängse i Sverige. En anledning till att en del studerande inte vill ta lån är att tanken på återbetalning är skrämmande. En av respondenterna väljer att jobba istället för att ta lån, trots att det tar tid från studierna. När vi frågar varför så svarar respondenten följande:

Jag vill inte ha skulder, det blir jobbigt och man börjar tänka på det hela tiden. Min mamma som kommer från en annan kultur och ett annat samhälle lärde mig att man ska vara så självständig som möjligt när det gäller ekonomin. Hon sa alltid, varför ska man ta lån och ha skulder när man kan försörja sig själv? Så jag tror att jag har fått det tankesättet från henne och det är en anledning till varför jag inte tar lån.

Respondenten har en negativ syn på lån, eftersom det inom dennes kultur anses att man inte längre är självständig om man lånar pengar. Trots att respondenten är född i Sverige påverkar mammans kultur mycket, vilket gör att denne väljer bort möjligheten till lån och ägnar mer tid åt att arbeta för att försörja sig och finansiera sina studier.

En annan av de intervjuade beskriver också låneskulden som något negativt utifrån sin kultur. Liksom hos föregående respondent uttrycks att om man har en skuld så uppfattas man inte som självständig individ. Respondenten resonerar på följande vis kring frågan om skuld:

Jag föredrar att jobba, för annars måste man ta lån och sen betala tillbaka räntan och allt. Jag vill helst inte hamna i skulder. Jag vill gå plus på pengarna jag tjänar när jag jobbar. Tar jag lån går jag minus. Det är inte bra med skuld.

Vi frågar om det är skuldfrågan som gör att respondenten helst inte vill ta lån och svaret blir följande:

Jag tror också att kulturen kan påverka. Man vill helst vara självständig och inte hamna i skulder. Man är osäker på sin framtid, det kan ju gå dåligt för en också. Det är en stor risk.

Att en skuld uppfattas som negativ är inte ovanligt bland respondenterna. Även om syftet med studielånet är gott så ses det ändå som negativt inom vissa kulturer. Anledningen till detta är att personen anser sig bli bunden om denne har skulder.

En annan respondent har uppfattningen att betala ränta för en låneskuld är inte bra. Räntan i sig medför att ta lån inte är någon bra idé. Respondenten beskriver sin uppfattning om lån och ränta på följande vis:

Jag är själv en sån person som tänker på återbetalningen, jag vill undvika att ta lån för att inte få skulder. Det blir något extra att tänka på, man måste betala tillbaka sen. Man ska ju betala räntan också.

Återigen målas skulden upp som något negativt, även om det handlar om skulder för sin utbildning och framtida yrkeskarriär. Respondenten väljer att jobba extra och få ekonomiskt stöd hemifrån. Uppfattningen om låneskuld blir också negativ eftersom att respondenten tänker på framtiden. Vad som kommer att hända i framtiden är osäkert och därför tvekar vissa inför tanken om lån från CSN.

2.3.2 Ekonomi inom familjen

De kulturella skillnaderna kan också leda till att en del studerande har en särskild syn på ekonomin. Inom vissa kulturer är det vanligt att familjen har en gemensam ekonomi. Familjen bidrar ekonomiskt för att den studerande ska kunna finansiera

sina studier utan att ta studielån. En av respondenterna säger att det finns en försäkran om att alltid kunna vända sig till sin familj för ekonomiskt stöd. Respondenten beskriver det på följande vis:

Det beror på vart man kommer ifrån. Om man behöver hjälp vid sidan om så kan man alltid få hjälp av sina föräldrar. Det är klart att man måste ta ansvar, men du vet, föräldrarnas ekonomi är din ekonomi också.

I citatet ovan förklarar respondenten att det går att vara självständig till viss del, men att familjen alltid finns där om det skulle behövas. I respondentens svar ligger tanken om att familjen är en ekonomisk gemenskap. Familjen skapar en sammanvävd, ekonomisk trygghet. Detta innebär att alla i familjen kan lita på varandra när det gäller ekonomiskt stöd, inte minst för utbildningssyfte. Att ta studielån från CSN är dock inte det första alternativet för alla. Det kan påverka familjens gemensamma ekonomi. Trots detta så väljer respondenten att ta studielån. Anledningen till detta är enligt respondenten att familjen inte bor i Sverige. Respondenten får ibland pengar från familjen, men det räcker inte för att täcka studieutgifter. Det geografiska avståndet till familjen verkar ha betydelse.

Vissa studerande med utländsk bakgrund som bor hos sina föräldrar under studierna ser alltså inte lån som ett alternativ för att finansiera studierna. En anledning till detta förklarar en av de intervjuade så här:

Mina föräldrar finansierar mig. Det är gratis att bo hemma. Det är för att jag har den kulturen från hemlandet. Jag har min granne som också är från samma ursprung, hon bor hemma och tar heller inte lån.

Respondenten säger att det är gratis att bo hemma och därför väljer man det alternativet istället för att flytta hemifrån för att studera. Denne väljer att bo hemma, trots att man måste pendla fyra timmar fram och tillbaka till universitetet. En annan anledning till att respondenten inte väljer att ta studielån förklaras i citatet nedan:

Allt beror på var man kommer ifrån. Min mamma vill helst att jag aldrig ska flytta hemifrån om man säger så ... jag är uppväxt med att jag inte ska behöva betala pengar när jag bor hos mina föräldrar, alltså betala till hushållet. Jag ska lägga pengar på mig själv istället, typ min utbildning. Jämfört med en svensk familj så vill mina föräldrar att jag alltid ska bo hemma.

Respondenten beskriver familjegemenskapens starka band. Denne berättar att de inte förväntas betala något i hushållet eftersom den inkomst man har ska läggas på utbildningen istället.

Att bo hemma innebär dock inte nödvändigtvis att man inte betala för sig. Studerande som bor hemma förväntas att ta hand om sina föräldrar när dessa blir äldre

och inte kan klara sig själva. En av respondenterna jämför sig själv med sina svenska kompisar på följande vis:

Jag skulle tro att det är så att svenska ungdomar tar lån för att de vill ha ett bra studentliv utan att jobba medan folk med invandrarbakgrund känner att de liksom måste brösta igenom sig för att inte betala tillbaka någonting. Detta gör vi för att vi ska ha råd att försörja våra föräldrar i framtiden.

Respondenten pekar på skillnaden mellan svenska studerande och studerande med invandrarbakgrund när det gäller finansiering av studier. Det finns olika värderingar när det gäller ekonomiska prioriteringar. Respondenten menar att de förväntas bevara den ekonomiska gemenskapen genom att i framtiden hjälpa sina föräldrar ekonomiskt. Denne säger även att det inte går att avsäga sig ansvaret om att bidra till den gemensamma familjeekonomin. Återigen jämför respondenten sig med sina svenska kompisar när det kommer till familjeansvar och resonerar på följande vis:

Jag har hört hur mina kompisar vill lämna ifrån sig sina föräldrar på äldreboende och låta andra ta hand om dem. Folk generellt gillar att ge ifrån sig ansvaret, man tar lån istället för att jobba och man lämnar ifrån sig sina föräldrar istället för att ta hand om dem, sina nära och kära. Vi invandrare är mer rädda för det där, vi vill inte lämna ifrån oss något för sånt är främmande för oss. Vi gör det bara inte.

Respondenten har svårt att förstå hur andra kan "lämna ifrån sig sina föräldrar på ett äldreboende" när de börjar bli gamla. Denne säger att inom deras kultur är det barnens skyldighet att ta hand om sina föräldrar eftersom att föräldrarna har tagit hand om barnen under uppväxten. Det finns en ömsesidighet i detta. Individerna kan känna en viss skuld till sina föräldrar senare i livet och därför vill de inte ha låneskulder med sig från ungdomsåren. Om låneskulden finns kvar från studietiden kanske pengarna inte räcker till när man blir äldre och ska hjälpa sina föräldrar. Respondenten i fråga väljer att jämföra sig med sina svenska kamrater, eftersom deras syn på familjegemenskap är av helt annan karaktär. Genom detta kan vi se hur kulturen inom familjerelationer påverkar hur studerande med utländsk bakgrund ser på studielån.

2.3.3 Uppfostran: att lära sig värden och normer

Uppfostran kan också påverka hur individer handlar och tänker och i förlängningen om man som studerande tar studielån eller inte. I tidigare avsnitt framgår att familjen har stor påverkan på individens uppfattningar och handlande. Exempelvis väljer en del studerande att inte ta studielån eftersom att föräldrarna har lärt dem att de ska vara självständiga, att det inte är bra att ta lån eller att det ur ekonomisk synvinkel är viktigt med en stark familjegemenskap. Några av respondenterna anser att uppfost-
ran avgör individens syn på studielån.

En av respondenterna säger att uppfostran formar individens uppfattningar i stor utsträckning. De studerande lyssnar på sina föräldrar om vad som är rätt och fel och det påverkar hur de sedan lever sina liv. Frågan ställs om respondenten anser att det är kulturen eller uppfostran som påverkar tankar om studielån och svaret blev följande:

Jag tänker mer på uppfostran för att även vilken generations invandrare du är så beror det på hur dina föräldrar tänker liksom. De finns de som är födda här och vars föräldrar kom hit under 60–70-talet och även vissa av dem tänker lite gammaldags. De tänker efter hur de har lärt sig från sina föräldrar och så vidare ... Så ja, det beror mycket på uppfostran.

Utifrån citatet ovan framställs uppfostran inom olika kulturer som särskilt viktig och kan påverka ens syn på samhället och vidare på låntagande. Senare i intervjun reflekterar respondenten om ämnet kultur. Denne säger att föräldrarna är lärda efter sin kultur och det i sin tur påverkar hur föräldrarna uppfostrar sina barn. Kulturens normer internaliseras av individen.

2.4 Religiösa faktorer

Enligt Surah 2:275–279 i Koranen är det förbjudet att betala ränta inom islam.¹⁴ Ordet *haram* beskriver någonting som är förbjudet eftersom Gud har sagt det och ingen annan förutom Gud kan tillåta det. Anledningen till att ränta är ”haram” beror på att det inom islam förespråkas att man endast ska kunna tjäna pengar genom att arbeta. Att tjäna pengar på andras behov av pengar, det vill säga att ta ut ränta på ett lån, är därför förbjudet. De lån som är godkända inom islam är de så kallade godhetslånen, det vill säga de lån som är ömsesidiga och där de som lånar ut inte förväntar sig någon ersättning i gengäld. Dessa lån utesluter en beroendeställning och individer kan inte utnyttja varandra eftersom man anses ha ett rättvist förhållande.¹⁵ Några av respondenterna var medvetna om islams syn på ränta. En av respondenterna, som väljer att inte ta lån, förklarar att det är på grund av religionen. Respondenten berättar kortfattat orsaken till det på följande vis:

Jag tar inte lån för att jag är muslim. Jag tar inte CSN-lån på grund utav räntan. Annars tycker jag CSN är bra, det ger bra möjligheter.

Respondenten bor hemma, arbetar ibland vid sidan om studierna och får hjälp av sina föräldrar för att kunna finansiera uppehållet. Respondenten bor i Stockholm och har höga resekostnader, vilket gör att det ibland kan vara svårt ekonomiskt. Frågan ställs om respondenten hade tagit lån om det varit räntefritt och svaret blev ”ja”. För

¹⁴ Bernström. (1998) sid 59-60.

¹⁵ Islamguiden, (2017).

övrigt tycker respondenten att CSN är bra och att studielånet ger bra möjligheter till de som behöver det.

Några av de intervjuade är medvetna om islams syn på ränta, men väljer trots det att ta studielån. En av respondenterna resonerar på följande vis:

Enligt islam är det förbjudet att betala ränta. Det finns mycket folk som inte tar CSN på grund av räntan, jag har många vänner som gör så. Men för mig är det okej. Varför ska jag inte ta lån? Jag fick låna hur mycket pengar som helst för att fly från Syrien och komma till Sverige. Jag har tillräckligt mycket skulder som jag måste betala tillbaka. Jag tror inte att jag vill hamna i mer skulder, men jag måste.

Respondenten påpekar att medvetenheten finns om att det är förbjudet att ta lån med ränta inom religionen islam. Trots detta känner denne behov av att ta lån för att kunna utbilda sig, även om denne har skulder sedan tidigare. De lån som tidigare tagits för att finansiera flykten från Syrien legitimerar denne att ta studielån i Sverige. Samtidigt betonar respondenten att många av dennes vänner väljer att inte ta studielån på grund av sin religion.

Även en annan av respondenterna väljer att ta studielån trots att det är förbjudet enligt dennes religion. Respondenten resonerar på följande vis:

Det finns något inom islam som förbjuder att man tar lån med ränta. Det är många som avstår från det, det leder till att man inte uppfyller sin dröm. Exempelvis i mitt fall, hade jag varit extremt troende och tänkt på räntan så skulle jag inte kunnat studera till läkare, då skulle jag få säga "hejdå" till min dröm och det är synd.

Respondenten tror att studierna kommer att leda till att dennes drömmar förverkligas om en viss utbildning och därför ska man inte förhindras av sin religion. Denne är i behov av så mycket studiemedel som går att få, eftersom studierna sker på annan ort och att tid för förvärvsarbete inte finns, all tid läggs på utbildningen.

Det är tydligt att det finns religiösa motiv till att en del studerande inte tar studielån. Utifrån respondenternas resonemang kring ämnet religion framgår det att det finns en medvetenhet om vad deras religion säger om ränta, men trots detta väljer vissa att ändå ta lån.

2.5 Skillnad mellan första och andra generationens invandrare

Som sagts ovan ställs man som nyanländ i Sverige inför en mängd olika problem när man möter det nya samhället. Problem är bland annat språksvårigheter och kulturella skillnader. Mycket i den svenska kulturen är främmande. Har man däremot föräldrar som är födda i utlandet, men själv är född eller uppvuxen i Sverige, blir det enklare

för individen att integreras i samhället. Man har sedan tidig ålder gått i svensk skola och lärt sig hur det svenska samhället fungerar.

Skillnader mellan första och andra generationens invandrare har flera av respondenterna konstaterat. Mycket av svaren kan kopplas ihop med det som tidigare behandlats, nämligen språksvårigheter, okunskap om det svenska samhället och kulturen. En av de intervjuade talar om första och andra generationens invandrare på följande vis:

Jo, jag tror att de som är andra generationen börjar anpassa sig mer till samhället och känner att de är mer som svenska ungdomar. De är väl så att ungdomar tar lån också så de påverkas mer av sina vänner.

När en person växt upp i Sverige lär den sig mycket av sina svenska kamrater. Respondenten antyder att det efterhand blir enklare att anpassa sig till samhällets normer och sina svenska vänner.

En annan skillnad mellan första och andra generationens invandrare är kännedomen om samhället. En av respondenterna resonerar kring frågan på följande vis:

Det handlar mer om att veta om att lånemöjligheten finns, hur det fungerar och vad det finns för skillnad mellan ett vanligt lån och ett CSN-lån. Det beror kanske inte på var man kommer ifrån. Det handlar om att föräldrarna vet vad det är och att de gjort det sen innan, då blir det kanske mer vanligare för barnen. Om man är första generationens invandrare så vet man inte vad CSN är för något. Informationen om studielån blir inte lika tillgängligt som för en andra generationens invandrare.

Respondenten berättar om en upplevd skillnad mellan första och andra generationens invandrare, där det är enklare att förstå samhället när man är andra generationens invandrare. Om något är främmande för en, blir det enklare om ens föräldrar är bekant med det sedan tidigare. Det som upplevs som främmande och ovant kan göra att vissa studerande inte vågar ta studielån, eftersom att de inte vet hur det fungerar. Respondenten betonar även att familjen har stor påverkan på lånetagandet för de studerande. Om ens föräldrar vet vad lån är och vad det innebär blir det inte längre främmande för deras barn vilket kan öka chansen till att den studerande tar studielån.

En annan respondent talar om skillnaden i familjgenerationer och hur synen på lån förändras för varje generation. Respondenten säger:

Det finns en skillnad. Till exempel så hatade min mormor och farmor lån på grund av räntan. De tänker att en vara kostar mycket mer med ränta och därför vill de köpa av något direkt utan att ta lån för att sen undvika att betala ränta. Min mormor och morfar betalade av sina lån på kanske två till tre år. Andra betalar av sina lån på 20-30 år. Allting beror på hur man tänker och hur man är lärd. Det har inte varit så stor påverkan på mig eftersom att jag, mina föräldrar och min fru tänker inte på det

sättet. Vi tänker inte på avbetalning och ränta på samma sätt. Vi väljer att resa, köpa saker och njuta av livet samtidigt som vi lever med lån.

Respondenten tillhör andra generationens invandrare och beskriver hur mor- och farföräldrarna hade en annan syn på lån än vad de har numera. Respondenten förklarar att föräldrarna inte ville ta lån för att de kostar mer med räntan och de ansåg att de helst ville köpa saker utan att ta lån. Till skillnad från sina mor- och farföräldrar väljer respondenten att njuta av de pengar som står till förfogande.

En annan av de intervjuade berättar om en upplevd skillnad mellan första och andra generationen där skillnaden har med kultur att göra:

Jag har vänner som är födda i Sverige men som har föräldrar som är födda i Indien och de är inte rädda för att ta lån. De säger alltid att det är bra att ta lån och att det hjälper. Men jag som kommer från utlandet tänker mycket på lån och nej lånet är alltid ett stort frågetecken som jag tänker på. Man ska ta lån när man verkligen är i behov av det, om något är akut. Enligt min kultur i alla fall. Så ja, det finns en skillnad mellan första och andra generationens invandrare gällande tankar om lån.

Respondenten säger att de studerande som är födda i Sverige har kommit in mer i samhället och tänker annorlunda angående lån jämfört med första generationens invandrare. Respondenten förklarar att man inte ska ta lån om det inte är akut och denna norm kopplar respondenten till sin kultur.

Avslutningsvis, skillnaden mellan första och andra generationens invandrare är inte en enskild faktor i sig, utan placerar de faktorer som ovan nämnts i ett vidare sammanhang. Skillnaden mellan första och andra generationens invandrare visar på betydelsen av att utveckla språket, lära sig det nya samhällets regler, normer och kultur, men också uppleva att man är delaktig i det nya samhället utan att förlora sin identitet.

3. Varför tveka att ta studielån?

Diskussion

I denna undersökning riktas intresset på hur studerande med utländsk bakgrund uppfattar och använder det svenska studiestödet. I detta avslutande kapitel ska vi diskutera följande frågor:

- Vilka faktorer formar synen på studiestödet i Sverige för studerande med utländsk bakgrund?
- Varför väljer vissa studerande med utländsk bakgrund att inte ta studielån?

Denna undersökning har funnit att tre faktorer formar synen på studiestödet i Sverige bland studerande med utländsk bakgrund.

Den första faktorn som påverkar synen på studiestödet är *bristande kännedom om samhället*. När vi talar om bristande kännedom i detta sammanhang syftar vi på bristande kännedom om hur det svenska samhället är organiserat, där organisationen CSN och studiestödet utgör en del.

Språksvårigheter, faktor nummer två, är ofta sammanvävd med den förstnämnda faktorn, varför vi diskuterar dem i ett sammanhang. En person med språksvårigheter, exempelvis, kan ha svårt att förstå hur olika samhällsfunktioner fungerar, men också svårt att förstå viktig samhällsinformation. Det finns till exempel studerande som uttrycker en rädsla för att betala tillbaka studielånet därför att man inte riktigt förstår hur det går till, hur trygghetsregler fungerar med mera. Upplevelsen är att man ”ligger efter” vad gäller språk och kännedom om samhället i jämförelse med svenska ungdomar i samma ålder.

Bristande kännedom om samhället kan innebära att organisationen CSN upplevs som främmande och därför har en del personer lägre tillit till denna och studiestödssystemet. I många fall har studerande med utländsk bakgrund ingen motsvarande myndighet till CSN i sitt hemland och har därför svårt att förstå vad den svenska myndigheten står för samt dess funktion i samhället. De har inget att jämföra med.

Bristande kännedom om samhället och språksvårigheter leder dessutom till oro inför vad framtiden kan innehålla. Om en person har svårt med språket kan det också bli svårt att klara av sin utbildning. Dessutom är vissa respondenter oroliga över att de inte kommer få en anställning på grund av att de inte behärskar det svenska språket. Får de ingen anställning har personerna ingen inkomst och därför kan de heller inte betala tillbaka sin skuld till CSN. Oron för framtiden finns där och tilltron till studiestödet sviktar; konsekvensen blir att man inte vågar ta studielån.

Denna oro för framtiden gäller antagligen alla kategorier studerande, inte bara de som har utländsk bakgrund. Det som emellertid särskiljer studerande med utländsk härkomst från andra studerande är i många fall att utmaningarna för den förstnämnda gruppen är fler och större.

Kultur är den tredje övergripande faktorn som påverkar synen på studiestöd bland studerande med utländsk bakgrund. Med kulturell faktor menas i detta sammanhang de kulturella normer som studerande med utländsk bakgrund har med sig in i integrationen i det svenska samhället. Dessa normer kan antas variera mellan olika grupper studerande med utländsk bakgrund. Normerna kan i vissa fall, mer eller mindre, stå i samklang med andra etablerade normer som finns i det svenska samhället. Men de kan också i vissa fall utgöra hinder som begränsar möjligheterna att dra personlig nytta av det svenska studiestödet, det vill säga finansiera studier.

Analysen visar att kulturella faktorer påverkar benägenheten att ta studielån på olika sätt. De studerandes uppfattning om lån varierar och inom vissa kulturer anses individen inte självständig om denne tar lån, vilket uppfattas som något negativt.

Undersökningen visar också att det inom vissa grupper invandrare finns en gemensam familjeekonomi, vilket innebär att en del studerande främst tar hjälp av familjen istället för att ta lån och hamna i skuldsättning. Att komma från en kultur där det finns en gemensam familjeekonomi, innebär att individer uppfostras till att försörja inte bara sig själv och sin familj, utan även sina föräldrar i framtiden. Detta innebär att de som får ekonomiskt stöd från sin familj under studietiden samtidigt som de bor kvar hemma kostnadsfritt, i gengäld förväntas ta hand om sina föräldrar när de blir äldre. Att uppfostras till denna gemenskap innebär även att personerna inte väljer att ta studielån, eftersom de inte vill bli belastade med att betala tillbaka studielånet samtidigt som föräldrarna ska försörjas i framtiden.

Detta med att familjen är särskilt viktig ekonomiskt, kan ses i ljuset av bristande tilltro till studiestödssystemet. Saknas tilltro till systemet söker man ekonomisk trygghet i familjen. Man känner främlingskap för studiestödet och oro för framtiden. Denna osäkerhet kompenseras av familjens trygghet, men den kan också utgöra ett nätverk som hindrar individen att nyttja möjligheten att ta studielån. Om aktören bryter mot normen (skyldigheten att bidra ekonomiskt) om att försörja föräldrarna i framtiden, urholkas även familjen som en viktig del av ens identitet, historia och tradition.

En aspekt som kan påverka lånebenägenheten är religiösa normer. Enligt islam är det förbjudet att ta lån med ränta, vilket leder till att vissa studerande väljer att inte ta studielån. Dock finns det andra studerande med utländsk bakgrund som är medvetna om vad deras religion säger om ränta, men de väljer ändå att ta studielån eftersom de

ser studielånet som något positivt som ger individen möjlighet att förverkliga sina framtidsplaner.

Vår analys visar också att det finns skillnader mellan första och andra generationens invandrare som påverkar lånebenägenheten. Studerande som tillhör den andra generationens invandrare är ofta mer integrerade i det svenska samhället och har därför bättre språkkunskaper och bättre kännedom om samhället och dess olika funktioner. En annan skillnad mellan de två grupperna handlar om förhållandet till sin kultur. Individer som tillhör första generationens invandrare har ett starkare förhållande till sin ursprungskultur, vilket i sin tur påverkar synen på studielån. Personer som är andra generationens invandrare tenderar att vara mer vana vid det svenska samhället. Dessutom tenderar de att ha en starkare tilltro till studiestödssystemet, eftersom att de är födda och uppväxta i Sverige och har mer erfarenhet av och kunskap om studiestödet.

När en potentiell studielåntagare reflekterar över möjligheten att ta studielån kan vi anta att det sker i en slags kalkyl där insatser och utfall vägs mot varandra. Hur utfallet blir påverkar i vad mån individen tvekar till att ta studielån. Utbildning, till exempel en högskoleexamen, kan ses som en livsinvestering för den enskilde. I kalkylen vägs möjligheten in att få det framtida yrke man vill ha, om man kan klara utbildningens krav, kostnader i form av tid och pengar och mycket annat.

För att på en teoretisk nivå förstå detta handlande kan man använda begreppet tillit. Tillit är ett uttryck för optimism inför framtiden och möjligheterna att ha kontroll över sitt liv.¹⁶ Tillit i vårt fall handlar alltså om hur framtiden kan gestalta sig i termer av studieframgång, jobb och inkomst. Det som respondenterna ibland ger uttryck för är att denna optimism och kontroll över sitt liv är urholkad, vilket bland annat medför tveksamhet inför att ta studielån.

Tillit kan också handla om att hantera risker när man står inför ett handlingsval. Risker uppstår som ett element i handlandet. De har ingen egen fristående existens.¹⁷ Genom att avstå från en handling, till exempel att ta studielån, upplevs risken minska. Däremot om man tar detta lån, ger man sig in i något man kanske inte helt och fullt förstår och klarar av att fullfölja. Man tar en risk. Aktören gör helt enkelt en kalkyl över de villkor som gäller och finner att det är säkrast att avstå.

Lägger vi därtill övriga faktorer som förklarar varför studerande med utländsk bakgrund tvekar till att ta studielån, bristande kännedom om samhället, språksvårigheter och kulturella normer, bidrar samtliga på olika sätt till att tveksamheten ökar.

¹⁶ Uslaner (2002). För vidare diskussion se Rothstein (2011), sid 77.

¹⁷ Niklas Luhmann citerad i Björnberg (2010), sid 115.

Referenser

Trycka källor

- Ahrne, Göran och Peter Svensson. (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Andersson, Hans E., Henry Ascher, Ulla Björnberg och Marita Eastmond. 2010. *Mellan det förflutna och framtiden. Asylsökande barns välfärd, hälsa och välbefinnande*. Göteborg: Centrum för Europaforskning, Göteborgs universitet.
- Bernström, Mohammed Knut. (1998). *Koranens budskap*. Stockholm: Proprius förlag.
- Björnberg, Ulla. (2010). Socialt kapital, tillit och resilience hos asylsökande barn och föräldrar, i Andersson *et al* (2010), sid 111- 141.
- Brinkmann, Svend och Steinar Kvale. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.
- CSN (2015). Studerandes ekonomiska och sociala situation 2015, rapport 2016:2.
- CSN (2017a). Lånebenägenhet bland studerande med studiemedel, rapport 2017:4.
- CSN (2017b). Utlandsstudier - vad händer sen? Rapport från CSN och SCB, rapport 2017:7.
- CSN (2017c). Lättillgänglig och förbättrad information till nyanlända.
- CSN (2018). Studerandes ekonomiska och sociala situation 2017, rapport 2018:3.
- Dalen, Monica. (2008). *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups utbildning.
- Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henric Oscarsson, Ann Towns och Lena Wängnerud. (2015). *Metodpraktikan- konsten att studera sambälle, individ och marknad*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Holmberg, Sören, Lennart Weibull och Henric Oskarsson (red.) 2011. *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Rothstein, Bo (2011) Social tillit, lycka, korruption och välfärdsstat, i Holmberg *et al*, 2011, sid 65 – 84.
- Uslaner, Eric M. (2002). *The Moral Foundation of Trust*. New York: Cambridge University Press.

Elektroniska källor

Höjer, Henrik. Korruption driver på migration. *Forskning & framsteg*, 2015, nr 10. <https://fof.se/tidning/2015/10/artikel/korruption-driver-pa-migration> (Hämtad 2018-04-18).

Islamguiden. *Därför är räntan förbjuden i Islam*.
<http://www.islamguiden.com/ranta.shtml#.Wlx1h9IUmpo> (Hämtad 2017-12-20).

Offentligt tryck

Förordning 2017:1114 med instruktion för Centrala studiestödsnämnden

SOU 1996:90. Sammanhållet studiestöd. Stockholm.

Utbildningsutskottets betänkande 1999/2000:UbU7.

Proposition 2017/18:1. Budgetpropositionen för 2018, utgiftsområde 15.

Proposition 1999/2000:10. Ett reformerat studiestödssystem.

Bilaga: Intervjuguide

Inledande frågor

- Vad tycker du om CSN och det studielån de erbjuder till svenska studenter? Tycker du att staten bör finansiera studierna?
- Anser du att lån är viktigt för ens studier? Motivera gärna vad du tycker.
- Väljer du att ta studielån? Om inte så berätta gärna varför.

Frågor om lån och ekonomi

- Hur tycker du att ditt studiemedel räcker?
- Hur brukar du i praktiken göra för att hålla koll på ekonomin?
- Vilken syn har du på att låna för att studera? Finns de andra alternativ för dig? Vissa tycker inte att man ska låna, vad tycker du?
- Studiestödet är en del av den totala ekonomin för en student. Känner du att de finns olika synsätt på var ansvaret ligger om hur studenter bör finansieras: är det individens, familjens, släktens eller kanske statens ansvar?
- Skulle du föredra att jobba istället för att ta lån? Om ja, så motivera gärna varför.
- Tänker man på återbetalning och blir rädd och därför tar man inget lån. Vad tror du?
- Tror du att dina tankar om din framtida arbetskarriär kan påverka om du väljer att ta studielån eller inte?
- Om du hade studerat i din hemstad, hade du valt att bo kvar hemma eller hitta ett eget boende? Skulle du ta lån då?
- Om du väljer att flytta ifrån din hemstad för att studera, hade du valt att ta studielån då?

Frågor om påverkande faktorer till lån, religion, kultur, kön eller generationer

- Man brukar tala om första- eller andragenerationens invandrare. Förstagenerationens invandrare är personer som är födda i ett annat land men som bor i Sverige medan andra generationens invandrare är personer som är födda i Sverige men har antingen en eller båda föräldrar som är födda i ett annat land. (berätta vad vi själv är). Tror du att tankar och förhållandet till studiemedel skiljer sig mellan första och andragenerationens?
- Tror du att de finns religiösa eller kulturella faktorer som påverkar ens tankar om studielån?

Avslutande fråga

- Om du tittar in i framtiden, hur vill du att studiemedlet ska se ut?
 - Högre bidrag?
 - Högre lån?
 - Högre fribelopp?
 - Annat?

Vi gör studier möjligt.

